

سڀيهستيان هاينى

روژ هلاتناسى ب 72 زمانان زانه

(ديدارا دوهمين*)

حوسين حابهش

سڀيهستيان هاينى د 16.2.1985 دا ل باڙاڙى ئايزينه خ ل ئلمانيا هاتيه دنى. سالا 2004 باوهرناميا ناماديهي وهرگرت. ل زانينگه ها بوني، ل پشكا زمانين ئيندوگيرمانى خواند، باوهرناميا ماستر و تيتلا دوكتورى فيلوسوفى د زانستين فيلولوگى دا لسر ليكمر و ديروكا زمانى پهشتو وهرگرتن. هر ل وى زانينگه هى ژى ئهو دخه بته. س. هاينى بهشدارى كونفرانسين ئيرانيستىكى ل ئلمانيا و ل دهرقاى وى دبه. ئهو ب 72 زمانان زانه كه سين وها د ديروكا ئيرانيستىكى دا هين تونه نه. دقئ ئهم كورد خوه بهختهوار بژميرن، كو س. هاينى - ئهو كوردئ ئيفتيخارى، چاوا ب خوه دببزه - خوه ب كوردناسيئ فه مژوولدكه. ژ مژدارا (نؤقيمبه) 2011 ئهم ب ههف را دخه بتن، ئهف ههفبه يقينا ژى پيشكيشى سى سالىن بهرهمدار ژ تهفكاريا مه را يه.

1. تا راستى جهئ خوه بگره و خاسما دهما نه راستى جارنا تهفلدبه، دقئ مهرا وى چند جارن دوباره بكه، لهما ژى پيڤيسته ئهم فهگهرن ناڤهروكا پرسهكه "ديدارا يهكه مين"، دهما مه هرديويان ههژمارا زمانين تو زانى نفسى، د 4.4.2012 مه شنيست و پيڤج (65) زمان ژمارتن و دقان دو سالىن ههفديتئين مه بين ههفتهيى دا پر جارن من پرتووكين زمانين جودا ب ته را دبدين، كا ئهم بزقرن سهر وى مژادى و بلا پرسا مه وها دهستپيڤكه: تو چند زمانين دن هينبوويى د ناڤهرا قان دو سالان دا؟

دقان دو سالىن داوى دا زمانين ئاسيايى ل روژ هلاتا دور، ئانگو ژاپونى و كوريايى جهين خوه د ليكوليين من دا گرتن. نارمانجا ليگهرينى ئهو بوو، كو بهرسقا قئ پرسى بي داندن: چقاس پيڤه ندين خزمايهتى د ناڤ زمانين كهفن دا، تركى/مهنگولى و ژاپونى/كوريايى دا ههنه؟ ل قئ ئهز گهيشتم وى دابيني، كو تو تيكلين خزمايهتى د ناڤهرا وان دا تونه نه.

پاشى من هنداقا ليكوليين خوه بهرف زمانى بهر بهرى بي باكوور و روژ هلاتا نهفريقايى كر. خالا سهرمكين ل قئ لسر زمانى بهر بهرى بوو بي باكوورى جهزائرى ژى را دببزن "قهبايلى" وها ژ من فه دياربوو، ئهو زمانى يهكه مينه، كانبيه خوه ژ هوكاريا دهنگانيا عهره بي بپاريزه. د بهر قهبايلى را من خوه ب چند زاراڤين "تهماشنيك" بي زمانى طهواريق مژوول كر. د بوارا زمانين نهفريكانى دا ژى دهمهكئ ئهز لسر زمانى "ڤولوف" ل سينيگالى و لسر "بامبارا" ل مالى خهبتيم.

بونا ئهز تيكهقم ناڤ جيهانا زمانين قهفقاى من چند جارن سهردانا تركيى كر، ل و ر ب ناخافتقائين زمانى "ئهقارى" را كهتم تيكلين.

2. ئهم كانن وها بژميرن، كو دقان دو سالىن بورى دا تو هيني 7 زمانين دن بوويى و تهفاهيا زمانين تو زانى 72 زمانن.

ده بلا ئهوقاس بن.

3. د دهستپيكا نادارا 2014 دا نيزيكا ده روژان تول استانبولئ بوويى، ته ل و ر كوردن دببن و دو ههفبه يقين ب ته را هاتن كرن، يهك يا مالپهركه كوردى، يا دن ژى يا ك. ت. ف. بوو. د وان

ههردو دیداران دا نفسیوون، کو تو 30 زمانی زانی، من ژری ل پر جهان نفسیه، کو 65 ان زانی، جار ل فر بهلکی ههک بیژن نهم لافادکن، تو کانی ژ من را نمابکی، وان نهو ههژمارا لکودمیری نانینه و ژ نالییهکی دن دا ژری ئوشتا چووینا ته چ بوو؟

پر کس جارنا ماتمایی دمینن، دهما دبیهسن کو من خوه ب نهونا زمانان فه مژوولکری. دا نهز د چارچیوهیا کوردولوگی و ئیرانیستیکی دا بمینم هه زمانین نیژیکی کوردی دناقینم، لهما ژی نفسیوون کو نهز 30 زمانی زانم.

4. ته د ههقدیتنی دا داباشا خهباتا مه لسهر ئاقیستا - یا مه ب نیقیهئشتی - نهکربوو، تو کانی وئ قالاهیی ل فر تری بکی، کا تا نهما مه چ بهریا کرییه؟

مه خوه ب کورتی ب ریزمانا ئاقیستا فه مژوولکر، د واری زمان دا نهم کهتن ناف کهقنترین بهر ههما ئاقیستا، گاتهایی زهردوشت. داخووا مه نهو بوو، نهم وان وهرگهرین کوردی و لسهر هه پهیقهکه ئاقیستایی بکولن، پیقهندیین وان ب زمانین دنه ئیرانی مینا کوردی و پهشتو را چ نه. د بهر لیکولینین مه لسهر ئاقیستا - نهمی هین ل وئ بهر ههما بایهخدار فهگهرن - مه ب ئاوایهکی رهخهیی کار لسهر زمانی میدیایی بهر دهوام کر. ژ بهر نهوونا منهوین (دهقین) میدیایی نهم گهیشتن وئ دابینی، کو نهو رایین دبیزن کوردی و میدیایی وهک ههفن، یان زمانی کوردی ژ میدیایی هاتییه نه د جهدایه.

5. ته دهمهکه باش خوه ب زمانی پهشتو فه مژوولکری و تیتلا خوه یا دوکتورا لسهر وی زمانی وهرگرت، چما نهما ب گهرمی تو کهتی ناف لیکولینین زمانی کوردی

ل تهشتا زمانی پهشتو چاوا زمانهکی ئیرانی روژهلای و کوردی ژی چاوا زمانهکی ئیرانیا روژئاقیا باکوری، کو کیم هاتنه ناسکرن، تهقی دیروکهکه کهفن و لیتیرمهتوورمهکه دهولمههند ب ههمی زاراقین خوه فه. کوردی تاروژا ئیروژ نالیی لیگهرینین د ئیرانیستیکی دا بوونه، چاوا کو نه فارسی یه هاتییه سزا کرن. دقئ نهو سزایا رابه و نهو قالاهیا بی تریکرن و راستیا دهولمههندیا کوردی بی رابه کرن، نهز وئ یهکی وهک ئهکهکه بنگههین دبیم و پیقهندیین کوردی ب کومین زمانین دنه روژئاقیاییران را بی نیشاندان.

6. تول پر وهلاتان کوردان دبینی و ب وان را ب کوردی دپهیقی، ههک کنفخومش دبن و ههک ژی دبیزن نه خهمه نهگهر نهم کوردی نزانین، نهف بهرسفا ته دخهیدینه، تو جارمکی ل سهرهکباژارمکی وهلاتهکی نهورووی راستی کوردمکی هاتبوو و ب کوردی ب ته را نهپهیقی، چاوا بوو نهو ههقدیتنال پرتوو کفر و شای وئ؟

کا نهم قئ راستیی بیژن؛ زمان پیناسینا هه گهلهکییه لسهر روویئ نهردئ. گهلهک، خوهدی ل زمانی خوه دهرنهکهفه، وی هندابکه، نهو بی چاند دمینه و نهو بهرف هندابوونئ دجه. گهنجینهیا تهقی دهولمههند د کوردی دا زمانه؛ نهو زمانی سینوران نزانه و ژ نهو بیین کهفن بو یین نوو ب دهقی و نهما پر ب نفیسیکی دمینه. زانینا کوردی و پهیقین ب وی نیشانا خوهناسکرنا نهتهوهیا کورده. نهگهر نهو نهتی کرن، نهو بی روومهتی یه، بی شهرفی یه چاوا جارمکی ل جههکی هاتبوو گوئن.

7. نهم ب ههف را دبیین، کو ژ سالان فه ئیرانیستیک کهتییه راژمیا زمانی فارسی؛ زمانین دنه ئیرانی چ باکوری، باشووری و روژهلای ب زاراقین وان فه دوورن ژ لیکولینین ئیرانیستیکی، تو کانی هویان نمابکی؟

راستیا دیروکی و سیاسی ل فر نهوه، کو یهکهمین نهتهوا ب ئیرانی دپهیقه، نهوا د وارین ئابووری و سیاسی دا ب هیزه و دانوستاندنی وئ ب وهلاتین روژئاقا ره هه فارسی بوو. پاشی لوبیا زمانی فارسی د ئیرانیستیکی دا خورتر بوو و هنداقا وئ بیتر بهرف فارسی دچوو و دجه. وئ یهکی وهها کر، کو زمانین مینا پهشتو، کوردی و بهلووچی بین ب پاش گوه خستن.

8. نهم پر جارن ژ کوردین مه بین هورامی دیهسم، کو هورامانستان زور ب میتراییزم و زردوشتی قه گرنیدی یه، پاشماین وان ل ورتا نها مانه؛ نهف بووچوونا ژی ژیتو پسرورنه نهورووی نه زهلاله، نهگه رورژمکی فرسهند لی و مری، تو بی بخواری نهگهشتهکه زانستی بو دهمهکی ل ورت بکن؟

مخابن تا نها کیم لیکولین لسهر هورامی دبن. پشتی لیگه رینین ئوسکار مان و میکینزی بین د دستپیک و نیقی سهدسالا 20 هاتنه کرن. لیکولین لسهر هورامی ژ نالیی رورژ هلاتناسین نهورووی قه نهبوونه؛ درک و استری ل شوونا وان بهرزبوونه، لی ژ نالیی کوردان قه چاوا نهز دبینم خهباتنه هیژا هاتنه کرن، لی دقئ خهبات لسهر زاراقهکی وهها بیتر بین کرن.

9. توکهسی ژ زمانازانان تا نها نهگوتیه، کو زمانئ کوردی و پارتھی ژ ههف نیزیکن؛ یهکهمین جار من ژ ته بهیست، ته گوت زمانئ کوردی ژ پارتھی هاتیبه و پشتی دو سالین لیکولین مه لسهر پارتھی د وارین ریزمانی، دهنگناسی و پهیناسی دا نهو رایا ته تهکوزتر دبه و نهم کانن بیژن پر پهیقین پارتھی و هک خوه د کوردی دا مانه و هین نهم کانن ئاریکاریا پر لیکولینهان بکن د ئاویا بلنیکرنا پهینه پارتھی و ههروهها د راقهکرئی دا ژی. نهز باوهرکم گوتنا ته یا د ههقدینتا مه 14.03.2014 دا ته ب دهقی گوتبوو پر د جه دا یه، ته وهها پهانداند: "کی لیکولینان لسهر زمانئ پارتھی بکه، بی زانینا کوردی، و هک مهرا لسهر زمانئ ابطالی بخته بی زانینا لاتینی"، پرس ل فر نهوه: گروفهیین ته چ نه، کو کوردی زاراقهکی پارتھی یه؟

زاراقناسیا ئیرانیا رورژ ئاقایی "کهوشه نهکه فره یه" چاوا نفیسکاری ئهلمانی فونتانئ دبیژه. تا نها بو پرانیا زاراقان لیگه ریننه کوور نه هاتنه کرن، لهما ژی مهرا نکانه رایهکه تهقاهی لسهر پنهندنین زمانئ بده. رایهکه تهقاهی لسهر پنهندنین ئیرانیا رورژ ئاقایی وهها و هک تیووری دمینه. کوردی ژ یهک ژ وان زمانانا یه، کو نهینین وی هین نههاتنه ئاشکه مکرن، دقئ نهو بینه زهلالکرن. ب دووچوون لسهر پیناسینا رهستورگوو بیقا، نهوا نمادکه، کو زمانئ پارتھی یهک ژ زمانین ئیرانیا رورژ ئاقایا باکووری بوو، لهما ژی نهز دخوازم ب تایهتی کوردی ب پارتھی قه گریدم. د وارین دهنگانی، ریزمانی و ژکو هانتی (نتیمولوگی) دا کوردی ب تهقی زاراقین خوه ب ماتمایی و هک پارتھی یه. پارتھی چاوا زمان لسهر روویهرا ترکییا ئیرو و تاناسیا ناقین قه لاق بوو بوو. وهها دقئ ل زمانئ کوردی بی تهماشهکرن چاوا نهمانا زمانئ پارتھی. نهف یهکا ژی ری خوهش دکه، کو میزوویا کوردان یا کهفن بی ناسکرن.

10. بهری ههقد بینینا مه یا ههفته بی تهمامببه نهم چند رووپه لان ژ بهر ههمهکه کوردی دخوینن، نها نهم مژوولی مه لایی جزیری نه، د پلانا مه دا خواندنا نفیسین ههمی کلاسیکین کوردا یه ب ههمی زاراقان؛ د خواندنا وان دا مهزناهییهکه ههلبهستقانی و فیلسوفی ههیه، تو مهزناهییا جزیری د کودا دینی؟ و بلا نهف پرسا داویی به ژ قئ ههقدینتی را.

تو دودلی لسهر وی یهکی تونهیه، کو مه لایی جزیری مهزنترین ههلبهستقانی کوردا یه، نهو ب کوورانیا هزارین خوه و ب بهدویا قه برارژتنا پهیقان د ههلبهستین خوه دا بی وینه یه؛ توکس ناگیهنه وی د وی بابتهی دا. د ههلبهستقانییا م. جزیری دا نهم راستی ههلبهستقانهکی تین، کو وی سینورین جوانتیا (ایستتیک) پرس دایینا چاوانییا مرقبوونئ د ههیینئ دا دانی یه. ههروهها جزیری کورد ب دهر برینین خوهدی کوردی، عهره بی و فارسی د بهر ههمقانییا خوه دا تاجا ئافراندنا زمانئ کوردی قه هاندی یه.

مژدارا 2014، بوون

- دیدار یهکهمین ب عهره بی د کو قارا عمانی "نزوی" ههژ. 71 ئوکتوبهر 2012 به لاقبوو، نهو ب ئهلمانی و عهره بی د قان مالپهران دا تی دیتن :

www.habasch.de, www.drhabasch.wordpress.com